

Tariffoppgjøret 2012

Hvorfor havnet nesten hele offentlig sektor i streik? Og hvordan kommer pensjon til å påvirke framtidige tariffoppgjør? Dette er to viktige spørsmål i kjølvannet av tariffoppgjøret 2012. Dessuten ble debatten om bruk av tvungen lønnsnemnd i aller høyeste grad aktualisert.

Fafo-forsker Åsmund Arup Seip oppsummerer i denne artikkelen lønnsoppgjøret 2012.

Vi kan regne starten på et tariffoppgjør til det tidspunktet da LO holder sitt representantskapsmøte og bestemmer hvilken oppgjørsform som skal brukes i forhandlingene i privat sektor. På representantskapsmøtet den 21. februar 2012 vedtok LO at tariffoppgjøret skulle gjennomføres som et forbundsvist oppgjør. Tariffoppgjøret 2012 var et hovedoppgjør der alle tema kan gjøres til gjenstand for forhandlinger om ny tariffavtale.

Den økonomiske situasjonen for konkurranseutsatte næringer var usikker ved inngangen til tariffoppgjøret i 2012. Mange av de europeiske landene var preget økonomisk krise, arbeidsløshet og stor statsgjeld. Usikkerhet rundt myntenheten Euro har ført til offentlige innstramminger og økt arbeidsløshet. I Norge merket blant annet treforedlingsindustrien og aluminiumsprodusentene at eksportmarkedene ble svakere. Men store deler av norsk økonomi gikk godt. Regjeringen fryktet at det skulle oppstå en todeling av norsk økonomi, med en sviktende og svak eksportsektor og en sterk olje- og innenlandsk sektor. Stoltenberg gikk derfor tidlig ut og ba partene om et «solidaritetsoppgjør» som i denne sammenhengen vil si så små lønnstillegg at industribedriftene ikke får svekket konkurransekraft. På LO Stats kartellkonferanse på Gol før jul 2011 gjentok han behovet for moderasjon, og understreket at et lønnsoppgjør som trykker arbeidsplassene var avhengig av organisasjoner som tok samfunnsansvar og hensyn til helheten i økonomien. Da tariffoppgjøret startet i februar var dermed moderasjon ett av nøkkelordene som preget mediebildet selv om noen hadde markert et annet standpunkt: «Jeg kan ikke se at vi som forbund skal være mer moderate i dette oppgjøret enn tidligere», uttalte påtroppende leder av Norsk Sykepleierforbund, Eli Gunhild By til Klassekampen i november (10.11.11). «Men vi er selvfølgelig økonomisk ansvarlige vi også», understreket hun. Arbeidsgiverforeningen Spekter fryktet trolig nok en streikevår.

Oppgjørsform

Spørsmålet om oppgjørsform dreier seg om hvilken forhandlingsstruktur partene i privat sektor skal velge i tariffrevisjonen. Med privat sektor menes i denne sammenheng LO- og YS-forbundene og tariffavtalene de har med arbeidsgiverorganisasjonene NHO og Virke. De to hovedformene er forbundsvist oppgjør og samordnet oppgjør. Ved forbundsvise oppgjør er det forbundene i LO og YS som forhandler med landsforeningene i NHO eller Virke. Ved samordnet oppgjør er det LO og YS som forhandler hele avtalekomplekset med NHO og Virke. Kombinasjoner av oppgjørsform kan forekomme.

Forbundsvist oppgjør

Da vedtaket om å gjennomføre et forbundsvist oppgjør kom i februar, hadde partene både på arbeidsgiversiden og på arbeidstakersiden forberedt seg i lang tid på å få fram hvilke krav som skulle fremmes i oppgjøret. I et forbundsvist oppgjør er det vanlig at industrifagene i privat sektor forhandler først. I 2012 var det en målsetting å få til en ny felles tariffavtale for industrifagene i Verkstedoverenskomsten, Teknologi- og dataoverenskomsten, Nexansoverenskomsten og Tekooverenskomsten, som eies av Norsk Industri og Fellesforbundet. Gjennom å slå sammen disse avtalene ønsket partene å styrke frontfagets betydning i tariffrevisjonene. Frontfaget, som først og fremst har vært representert ved Verkstedoverenskomsten, skulle få en bredere basis i flere bransjer og virksomheter, og den nye Industriooverenskomsten skulle åpne for utvidelse av frontfaget og gi industrifagene økt legitimitet som frontfag. Partene mente dette var viktig for å sikre at vilkårene for konkurranseutsatt industri fortsatt skal legge normen for norsk inntektspolitikk.

Hvem forhandler først?

Tariffavtalene i privat sektor utløper i slutten av mars, mens avtalene i offentlig sektor utløper i slutten av april. Dette fører til at privat sektor forhandler først, etterfulgt av statlig sektor og kommunal sektor. De fleste avtalene i Spekter utløper også i slutten av mars, men i Spekter-området er forhandlingsystemet litt annerledes, slik at forhandlingene vanligvis avsluttes etter at staten og kommunal sektor har forhandlet ferdig. Det finnes imidlertid en rekke avtaler som har utløpstid på andre tidspunkt og som gjør at tariffoppgjøret ikke avsluttes endelig før sent på høsten. I et forbundsvist oppgjør er det vanlig at industrifagene i privat sektor forhandler først, og danner det som kalles frontfaget.

Fellesforbundet i front

Fellesforbundets forhandlinger med Norsk industri om en ny Industriooverenskomst dannet frontfagsforhandlingene i 2012. Fellesforbundet hadde utformet krav som både gjaldt økonomi og mer prinsipielle spørsmål. I tillegg til generelle lønnskrav med en lavlønsprofil fremmet forbundet krav om lønnet omsorgspermisjon i forbindelse med fødsel. Fellesforbundet var også opptatt av spørsmål knyttet til sosial dumping og innleie av arbeidskraft.

Da partene ble enig etter mekling den 15. april oppsummerte forbundsleder i Fellesforbundet, Arvid Bakke, resultatene av forhandlingene. Forbundet hadde fått innfridd flere krav som blant annet:

- Generelt tillegg på kroner 1,25 per time. Heving av minstelønnsatser.
- To ukers betalt omsorgspermisjon ved fødsel og adopsjon.
- Ansatte i bemanningsforetak/vikarbyråer sikres samme lønns- og arbeidsforhold (med visse unntak) som ansatte i innleiebedrift dersom denne er omfattet av Industriooverenskomsten. Tariffavtalen kan også gjøres gjeldene overfor innleide.
- Økonomisk kompensasjon ved 14/28-rotasjon offshore.

Forbundet anbefalte forslaget til ny tariffavtale som ble vedtatt ved uravstemning 9. mai 2012.

I oppgjørene som fulgte etter frontfaget ble flere av de samme kravene innfridd. Byggfagene fikk inn de samme bestemmelsene om like vilkår for innleide fra vikarbyråer og betalt pappapermisjon, og minstelønnsatsene ble hevet. Biloverenskomsten fulgte samme mønster.

Lavlønnsfagene

Etter at industrien har forhandlet fram et resultat som skal representere hva norsk økonomi kan tåle av lønnsøkning uten å tape for mye i forhold til konkurrentene i utlandet, starter forhandlingene i flere lavlønnsfag. For fagbevegelsen er det viktig at det første oppgjøret blant lavlønnsfagene gir et godt resultat, slik at det kan sette en standard for de forhandlingene i lavlønnsfag som følger etterpå. I 2012 var det, som ofte før, Riksavtalen for hotell og restaurant mellom Fellesforbundet og NHO Reiseliv som ble forhandlet først. Harde forhandlinger dro ut på morgenvikten torsdag 19. april. Striden sto om minstelønnsatsene, og da resultatet forelå var det to i Fellesforbundets forhandlingsutvalg som ikke ville anbefale forslaget til avtale. Forhandlingsleder Clas Delp anbefalte imidlertid forslaget. «I og med at de fleste lønnes etter minstelønnsatsene, innebærer hevingen god lønnsøkning for medlemmene», mente han.¹ I tillegg ble felleskravene fra frontfagene innfridd, inkludert pappapermisjon og bestemmelsene for innleide og vikarbyråene. Forslaget til avtale ble vedtatt i uravstemningen.

Fagforbundets avtale med NHO håndverk om frisørene ble ferdigforhandlet i 9. mai om morgenen. Det ble ikke et godt oppgjør, mente Fagforbundets forhandler, som likevel ville anbefale forslaget.² I tillegg til minstelønnsatser på mellom 140 og 149 kroner timen for frisører med svennebrev, fikk frisørene inn bestemmelsen om betalt pappapermisjon på 14 dager.

Opgjørene i lavlønnsfagene viser hvordan velferdsbestemmelsene, som ble framforhandlet i frontfagsforhandlingene, på løpende bånd tas inn i de etterfølgende forhandlingene. Det overordnede partssamarbeidet mellom LO og NHO, og den felles forståelsen for hvordan frontfagsmodellen skal virke, gjør denne logikken mulig. Mot å vise lønnsmoderasjon fikk Fellesforbundet igjennom avtalebestemmelser om velferdsgoder i industriavtalen, der forbundet står sterkt i forhandlingene. Som en bonus blir disse bestemmelsene om velferdsgoder tatt inn i avtalene som forhandles senere på våren. I mange av disse avtalene står fagforbundene langt svakere, og ville neppe klare på egenhånd å forhandle fram velferdsgoder som gir en betydelig kostnad for arbeidsgiversiden. Et forbundsvist oppgjør får dermed inn elementer av samordning.

Avsporing i statsoppgjøret

De to store avtalene i offentlig sektor er Hovedtariffavtalen i staten og Hovedtariffavtalen i kommunal sektor. Oslo kommune har sin egen tariffavtale. Avtalene forhandles parallelt, men vanligvis sluttføres forhandlingene i staten før partene i kommunal sektor inngår avtale.

¹ <http://www.fellesforbundet.no/Nyhetsarkiv/Publisert-i-2012/Ingen-streik-for-hotell-og-restaurant/>

² Fagforbundet 2012 Tariff-info 9. mai.

Partene i offentlig sektor

Arbeidstakerorganisasjonene er samlet i de fire hovedsammenslutningene LO, YS, Akademikerne og Unio. I hvert av de tre tariffområdene har de sin egen forhandlingsdelegasjon. Partsrelasjonene er litt forskjellig i statlig og kommunal sektor.

I det statlige forhandlingsområdet forhandler hovedsammenslutningene med Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet som er arbeidsgiverpart på vegne av staten. Disse partene inngår en felles tariffavtale, Hovedtariffavtalen i staten. Forhandlingssystemet er regulert av tjenestetvistloven.

Arbeidsgiverpart i staten	Arbeidstakerpart i staten
Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet	LO Stat
	YS Stat
	Unio
	Akademikerne

I kommunal sektor inngår arbeidsgiverorganisasjonen KS formelt sett tariffavtale med hvert enkelt forbund. Forhandlingene er likevel koordinert slik at forbundene inngår i forhandlingssammenslutninger, og det inngås en felles tariffavtale, Hovedtariffavtalen i KS området. Oslo kommune inngår en egen tariffavtale med forbundene. Forhandlingssystemet i kommunal sektor og i Oslo kommune er regulert av arbeidstvistloven.

Arbeidsgiverpart i kommunal sektor	Arbeidstakerpart i kommunal sektor
KS (Arbeidsgiverorganisasjon for kommunene, fylkeskommunene og rundt 500 bedrifter)	LO Kommune <i>Tilsluttede fagforbund/foreninger:</i> Fagforbundet, FO, Skolenes Landsforbund, Musikernes Fellesorganisasjon, EL og IT forbundet og Fellesforbundet
	YS Kommune <i>Tilsluttede fagforbund/foreninger:</i> Delta, Skolelederforbundet, Parat, Bibliotekarforbundet, Det Norske Maskinistforbund, Lærernes Yrkesforbund og STAFO.
	Unio <i>Tilsluttede fagforbund/foreninger:</i> Utdanningsforbundet, Norsk Sykepleierforbund, Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund, Akademikerforbundet, Norsk Diakonforbund, Presteforeningen og Forskerforbundet.
	Akademikerne <i>Tilsluttede fagforbund/foreninger:</i> Arkitektenes Fagforbund, Den norske legeförening, Den norske tannlegeforening, Den norske veterinærforening, Econa, Naturviterne, Norges Juristforbund, Norsk Lektorlag, Norsk Psykologforening, Samfunnsviterne,

	Samfunnsøkonomene, Tekna, Den norske jordmorforening, Norges Farmaceutiske Forening og Norges Ingeniørorganisasjon - NITO
--	---

Oppgjøret i de tre tariffområdene gikk raskt til mekling, og da fristen for å komme til enighet utløp var partene ikke blitt enige. Dermed gikk 7078 statsansatte ut i streik fra 24. mai. Det var medlemmer av LO Stat, YS Stat og Unio som brøt forhandlingene. Akademikerne valgte ikke å bryte. Den første storstreiken i staten på 28 år var dermed et faktum.

Striden sto ikke bare om kroner og øre. Avstanden mellom krav og tilbud var ikke så stor. Den store uenigheten dreiet seg om anslagene for lønnsvekst i industrien. Arbeidstakerorganisasjonene var tydelig provosert over det de oppfattet som arbeidsgivers forsøk på å legge rammen i staten under den forventede lønnsveksten i frontfaget (industrien). I revidert nasjonalbudsjett, som ble lagt fram midt under forhandlingene den 15. mai, nedjusterte Finansdepartementet anslaget over årets lønnsvekst fra 4 til 3,75 prosent. Arbeidsgiverne i staten måtte trolig forholde seg til dette i forhandlingene, og fikk dermed lite spillerom. Det siste tilbudet fra arbeidsgiver før bruddet lå under 4 prosent (3,96 prosent). Arbeidstakerorganisasjonene hadde krevd 4,25 prosents lønnsvekst. Arbeidstakersiden mente det lave tilbudet fra staten var et brudd med hele ideen bak frontfagsmodellen.

Oppgjøret i staten gir vanligvis en mal for lønnsveksten i kommunal sektor. Når forhandlingene sporet av i staten fulgte de andre forhandlingsområdene i offentlig sektor etter. Organisasjonene brøt samtidig forhandlingene i kommunal sektor.

Full streik i offentlig sektor

Det har vært spekulert på hvorfor uenigheten i de statlige forhandlingene førte til full streik i hele offentlig sektor. I KS-området gikk LO, YS og Unio i streik samtidig med de ansatte i staten. 15 937 arbeidstakere i kommunal sektor ble tatt ut i første runde, og nye 9 716 ved første opptrapping.

I Oslo kommune fortsatte meklingen og forhandlingene om ny tariffavtale på tross av streiken i staten og resten av kommunene. Men 30. mai brøt Unio, YS og enkelte forbund innenfor LO-samarbeidet (FO, Musikernes Fellesorganisasjon og Skolenes Landsforbund) forhandlingene i Oslo og gikk i streik.

Fagforbundet i Oslo valgte ikke å streike. Forbundet tegnet en avtale med Oslo kommune som forbundet mente var fordelaktig. Den hadde også en klausul om at dersom oppgjøret i Staten ga en større økonomisk ramme, skulle rammen i Oslo-oppgjøret økes tilsvarende.

Fagforbundets avtale i Oslo

Fagforbundet presenterte avtalen slik på sine nettsider: «Det er gitt ett tillegg som gjelder fra 1. mai på minimum kr 10 750 på lønnstabellen, fra og med lønnstrinn 30, gis ett tillegg på 2,78 %. For de lavest lønte betyr dette ett tillegg på ca 3,5% I tillegg er det satt av 216 millioner til lokale forhandlinger. Dersom partene er enige om at tariffoppgjøret i Statens tariffområde har en høyere økonomisk ramme enn oppgjøret i Oslo kommune, vil det overskytende bli tillagt avsetningen til lokale forhandlinger.» http://oslo.fagforbundet.no/tariff/tariff/?article_id=93100

Streiken i offentlig sektor pågikk for fullt fram til 2. juni. Da hadde partene i staten vært i mekling gjennom hele natten, og arbeidsgiver, LO Stat og YS Stat aksepterte forslaget til ny tariffavtale. Unio forkastet forslaget og fortsatte streiken. Med en økonomisk ramme på rundt 4,1 prosent kom partene i staten, med unntak av Unio, til enighet.

I KS-området ble meklingen gjenopptatt noen dager senere. Den 5. juni kom partene til enighet om en økonomisk ramme tilsvarende det som var anbefalt i staten, på 4,1 prosent. Dagen etter var også streiken i Oslo løst.

Den eneste organisasjonen som fortsatt streiket i offentlig sektor var Unio i det statlige forhandlingsområdet. Unio hadde inngått avtale både med KS og Oslo kommune, men sto uten særlig mulighet til å få til en forhandlingsløsning i staten etter at både LO Stat og YS Stat hadde blitt enig med arbeidsgiver. Etter frivillig mekling den 7. juni valgte Unio å akseptere at sluttbehandlingen av tariffrevisjonen 2012 ble lagt til en frivillig lønnsnemnd for endelig avgjørelse og samtidig å avslutte streiken. En lønnsnemndsløsning ga organisasjonen et skinn av håp, og mulighet til å slippe det fulle ansvaret for å avslutte streiken uten noe resultat. Men Rikslønnsnemnda ga intet. Unio fikk den samme tariffavtalen de andre organisasjonene hadde akseptert.

Hvorfor havnet nesten hele offentlig sektor i streik? Da streiken var over var det mange som mente den hadde vært unødvendig. Over 40 000 ansatte hadde vært i streik, og gevinsten så ut til å være noen få tusenlapper. Arbeidstakerorganisasjonene understreket at streiken hadde dreid seg om prinsipper, og mente ansvaret lå på arbeidsgiver. Leder i Fagforbundet, Jan Davidsen, mente det burde vært «ryddet opp» og at en streik dermed kunne vært unngått (Dagsavisen 07.06.12). Det samme ga LO-leder Roar Flåten uttrykk for (Romerikes Blad 13.06.12).

At staten havnet i konflikt skyltes trolig uenigheten om hvor stor lønnsveksten ville bli i frontfaget og en statlig forhandler som, enten på eget initiativ eller etter forståelse med finansdepartementet, holdt svært godt på pengesekken. Men hvorfor havnet kommunene i streik?

Det kan være flere forklaringer til streiken i KS. Dagen etter at streiken var i gang uttrykte Jan Davidsen frustrasjon over at forhandlingene med KS ikke hadde vært reelle. «Vi kom aldri så langt at vi diskuterte kroner og øre», sa Davidsen til VG Nett, «fordi KS ventet på Staten.» (VG Nett 25.05.12) Han ga uttrykk for at KS ikke opptrådte uavhengig av staten, og at sammenbruddet i meklingene i staten dermed ga et sammenbrudd også i meklingene i KS. Professor Steinar Holden tok opp denne argumentasjonen i en kronikk i Dagens Næringsliv etter at streikene var avsluttet. Han argumenterte for at «rutinene [må] endres» slik at man i fremtidige tariffoppgjør ikke igjen havner i en situasjon hvor konflikt i staten leder til streik i kommunal sektor (DN 08.06.12).

Det er god grunn til å tro at KS under forhandlingene og meklingen var tilbakeholdene med å love mer penger enn det staten signaliserte den ville gi. Arbeidstakerorganisasjonene behøvde likevel ikke ha gått i streik bare timer etter bruddet i staten. Akademikerne valgte en annen løsning. Organisasjonen tok ikke ut noen medlemmer i streik, og ble dermed sittende på gjerdet til konflikten var over. Det er ikke uvanlig at partene i samme forhandlingsområde eller i andre forhandlingsområder trekker ut forhandlingene i påvente av at en konflikt skal bli løst. Slik holder man orden på rekkefølgen i forhandlingene. Et annet alternativ ville være at partene i KS-området gjorde som Fagforbundet i Oslo, som inngikk en avtale med klausul om å endre avtalen hvis oppgjøret i staten ble bedre enn ventet.

Begge disse løsningene var trolig et dårlig alternativ for arbeidstakersiden ved dette oppgjøret. Uenigheten i staten dreiet seg om den økonomiske rammen. Hvis organisasjonene i kommunesektoren hadde satt seg på gjerdet og ventet på at streiken i staten skulle finne en løsning, ville det lagt et enormt press på de streikende i statelig sektor. Medlemmene til LO Stat, YS Stat og Unio ville i realiteten måttet bære streikeansvaret for den løsningen som også ville gjelde i KS-oppgjøret og i Oslo kommune. Enda verre ville det vært for organisasjonene i staten hvis Fagforbundet, Unio og de andre hadde inngått en avtale med KS med samme ramme som i Oslo, selv om den hadde hatt en klausul om reforhandling ved et bedre oppgjør i staten. Streiketeknisk er det mye lettere å streike i kommunene. Yrkesgruppene her gjør streiken synlig i media. Det er lett å oppnå effekter av en streik i barnehager, skoler og blant søppeltømmere uten at man risikerer at staten griper inn med tvungen lønnsnemnd. Det var derfor all grunn for organisasjonene å ta ut streikende både i KS-området og i Oslo kommune for å bidra til å gi streikekonflikten tyngde. Det ville gjøre det lettere å tvinge fram en god løsning i staten. En slik forklaring på at streiken ble så omfattende hviler på en antakelse om at partene ser en nær sammenheng mellom lønnsveksten i staten og kommunene. Denne sammenhengen gjør at det neppe er mulig å hindre slike storstreiker bare ved å endre på noen rutiner. Selv om en full streik i offentlig sektor ikke var noe arbeidstakerorganisasjonene ønsket, var det gode grunner til at den ble så stor.

Spekteroppgjøret

Til tross for at Norsk Sykepleierforbund hadde avvist en moderasjonslinje i forhandlingene i helseforetakene, og Spekter trolig forberedte seg på konflikt, gikk forhandlingene i Spekters overenskomstområder gjennom uten streik. Arbeidsgiverforeningen Spekter fører forhandlinger med arbeidstakerorganisasjonene innenfor en rekke overenskomstområder, og inngikk i 2012 70 sentrale forhandlingsprotokoller. Disse omfattet blant annet jernbane, post, NRK, Avinor og helseforetakene. Enkelte av oppgjørene gikk til mekling, men alle oppgjørene i Spekter i 2012 endte med enighet mellom partene.

I Spekter-området offentliggjør ikke partene noen ramme for oppgjøret slik det gjøres i statlig og kommunal sektor. I helseforetakene fikk Norsk Sykepleierforbunds medlemmer en generell lønnsøkning på 2,7 prosent, minimum 12 000 kroner, mens spesialsykepleiere og ledere fikk ytterligere 1,5 prosent. I tillegg ble enkelte ulempetillegg justert. Spekter viste i sin redegjørelse for oppgjøret til at forhandlingsresultatet i de ulike virksomhetene var tilpasset virksomhetenes økonomiske situasjon, men at det samlede økonomiske resultatet for oppgjørene først ville bli kjent når Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) legger frem sin rapport i februar eller mars 2013.

Vekterstreik og tvungen lønnsnemnd

Første juni 2012 gikk 1797 medlemmer i Norsk Arbeidsmandsforbund i streik i en konflikt med NHO Service over Vekteroverenskomsten. I første runde omfattet streiken de store flyplassene i Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger og Tromsø. I tillegg ble vakthold ved byggeplasser og bedrifter berørt. Fire dager senere ble ytterligere 1189 medlemmer tatt ut i streik, og en ytterligere opptrapping (439 medlemmer) fulgte to dager senere.

Det var i hovedsak to forhold som førte partene ut i konflikt. For det første var det en uenighet om en opptrappingsplan for å øke vekterlønnene i forhold til gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Arbeidsgiversiden viste til at det forelå en opptrappingsplan, og ville ikke lage noen ny plan før denne

utløp i 2013. For det andre kan det ha skapt problemer for forhandlingene at arbeidstakerorganisasjonen Parat (tilknyttet YS) var i mekling parallelt med Norsk Arbeidsmandsforbund (tilknyttet LO) om en avtale som dekker de samme yrkesgruppene. Parat organiserer i hovedsak vektere på flyplassene, mens Norsk Arbeidsmandsforbund med langt flere medlemmer og dekker alle typer vektervirksomhet. Arbeidstakerorganisasjonene kan ha hatt litt ulike interesser. Hvis arbeidsgiverne spilte på en slik interessenmotsetning kan det ha gjort forhandlingene vanskeligere.

Et drøyt kvarter etter at Norsk Arbeidsmandsforbund gikk ut i streik ble NHO Service og Parat enige om tariffavtale som ga et særskilt kompetansetillegg på 4.800 kroner til sertifiserte sikkerhetskontrollører på flyplassene. Dermed var det inngått en tariffavtale for vekterne, og Norsk Arbeidsmandsforbund sto uten egentlige muligheter til å få en forhandlingsløsning på streiken. Den 8. juni grep regjeringen inn og foreslo bruk av tvungen lønnsnemnd for å få slutt på konflikten. Avinor hadde da gitt beskjed om at de ville stenge sikkerhetskontrollen ved flyplassene i Bergen og Trondheim. Som en konsekvens av dette ville flyplassene måtte stenge. Regjeringen vurderte situasjonen som uoversiktlig og virkningene for samfunnet for øvrig som betydelige.

Streik i Nordsjøen – pensjoner

Sommeren 2012 skulle vise seg å bringe flere streiker og flere inngrep med tvungen lønnsnemnd. Etter at vekterstreiken var avsluttet gikk det ikke mange timene før spekulasjonene gikk om streik og lockout på sokkelen. Det var brudd i forhandlingene mellom Oljeindustriens Landsforening og Industri Energi/SAFE om tariffavtalene på sokkelen. Hovedårsaken til uenighet dreiet seg om pensjon. Industri Energi og SAFE krevde at tilleggspensjon skulle tariffestest eller tariffesting av en fondsordning for pensjon. Dette ble avvist av arbeidsgiverne.

Industri Energi/SAFE varslet at i alt 610 medlemmer på 4 installasjoner ville bli tatt ut i streik. Oljeindustriens Landsforening svarte med å varsle at resten av de to forbundene medlemmer på operatør og forpleiningsavtalen kunne bli lockoutet. En lockout ville kunne føre over 7000 ut i konflikt på sokkelen. 24 juni gikk 708 arbeidstakere ut i streik.

Streiken førte til at Oseberg feltsenter, Heidrun, produksjonsskipet Skarv og flytehotellet Floatel Superior ble stengt. I tillegg stengte Statoil ned plattformene Veslefrikk, Huldra, Brage og Oseberg C. Produksjonstapet ble beregnet til å utgjøre rundt 15 prosent av norsk oljeproduksjon og 7 prosent av gassproduksjonen, og produksjonsbortfallet utgjorde om lag 150 millioner kroner per døgn i utsatte inntekter.

Streiken var fastlåst og heller ikke et initiativ fra arbeidsminister Hanne Bjurstrøm førte til at partene ble enige. Den 9. juli sent om kvelden varslet ministeren at Regjeringen ville gripe inn med tvungen lønnsnemnd. Regjeringen viste til de store økonomiske ringvirkningene en lockout og full nedstengning av olje- og gassfeltene ville innebære, og at en stopp i leveransen av olje og gass til Europa kunne få svært alvorlige konsekvenser for tilliten til Norge som troverdig leverandør. Partene avblåste sine aksjoner og de streikende gikk tilbake til arbeidet.

Det siste tiårs pensjonsreformer har skapt betydelige endringer i pensjonsbetingelsene i store deler av norsk arbeidsliv. Streiken i Nordsjøen viste at de fagorganiserte er villig til å streike for å få pensjonsbestemmelser inn i tariffavtalene for dermed å få større innflytelse over de endringene som

skjer. Det gjenstår å se om denne strategien vil lykkes. Tema berører imidlertid mange. Tidlig på høsten ble også private sykehjem rammet av en pensjonsstreik.

Pensjonsstreik i private sykehjem

Den 22. august brøt Fagforbundet meklingen med NHO Service og tok ut 64 medlemmer i streik. Fagforbundet hadde lenge flagget at pensjon ville bli et stridstema (<http://www.frifagbevegelse.no/nyhetsbrev/article6191863.ece>). Fagforbundet ønsket en pensjonsavtale for ansatte i private kommersielle sykehjem som kan sammenliknes med pensjonsrettighetene i kommunale sykehjem og andre private, ideelle sykehjem. Forbundet pekte også på sykepleierne som har en egen lovpålagt pensjonsordning.

Det var hovedsakelig sykehjem i Oslo som ble rammet av streiken. Lambertseter alders- og sykehjem, Hovseterhjemmet og Opsalhjemmet var blant institusjonene som ble rammet. I tillegg ble 13 ansatte ved Risenga bo- og omsorgsdrift i Asker tatt ut i streik.

Kravet fra Fagforbundet om å ta pensjonsbestemmelser inn i tariffavtalen ble avvist av arbeidsgiverorganisasjonen NHO Service. Dette ville bryte mot et prinsipp hevdet Petter Furulund, administrerende direktør i NHO Service: «NHO har et overordnet prinsipp, som gjelder for alle våre tariffavtaler, om at vi ikke skal ta inn pensjonsspørsmål i avtalen.» (Klassekampen 23.08.12) Han mente streiken var en politisk markering fra Fagforbundets og LOs side, og ikke ledd i en reell tarifforhandling. Fagforbundets Kjellfrid Blakstad tilbakeviste påstandene fra Furulund i Dagsavisen (19.09.10), og viste til at det både i bussbransjen og i tariffavtalen til Mediebedriftenes landsforbund er bestemmelser om pensjon. Hun mente den egentlige grunnen til at NHO Service ikke ville ha pensjon inn i tariffavtalen var at de da måtte forhandle med Fagforbundet og at avtalefestede tariffrettigheter vil begrense profittmulighetene i bedriftene.

Fagforbundet trappet opp streiken i flere omganger. Den 29. august ble femten nye medlemmer tatt ut i streik. Nå ble også andre landsdeler rammet. Etter to uker gikk nye 38 arbeidstakere ut i streik. Da hadde Fagforbundet allerede varslet at 160 000 medlemmer i kommunene kunne bli tatt ut i sympatistreik. En sympatistreik ville innebære at Fagforbundets medlemmer i kommune kunne legge ned arbeidet på ubestemt tid. En liten streik i et fåtall private sykehjem kunne dermed bli en svært omfattende aksjon som involverte alle sider ved kommunal virksomhet.

Sympatiaksjonen ble ikke iverksatt. Likevel ble streiken stoppet med tvungen lønnsnemnd den 19. september. Arbeidsminister Hanne Bjurstrøm viste til Helsetilsynets vurderinger. Helsetilsynet mente åpenbart at partene ikke tok ansvar for å hindre at streiken satte liv og helse i fare. Det er ikke bare de streikende, men også arbeidsgiverorganisasjonen som nevnes av Helsetilsynet. Partene har «ikke tatt ansvar for å sikre at arbeidskonflikten blir gjennomført på en slik måte at det ikke oppstår fare for liv og helse», heter det i pressemeldingen fra Arbeidsdepartementet (Pressemelding 19.09.12 nr. 48).

Debatt om tvungen lønnsnemnd

Med inngrepet i streiken i private sykehjem var i alt tre streiker blitt stoppet med tvungen lønnsnemnd i tariffoppgjøret 2012. Debatten om bruk av tvungen lønnsnemnd som virkemiddel for å stoppe streiker som får store konsekvenser eller sette liv og helse i fare, blusset dermed opp. På arbeidstakersiden var det noen som mente inngrepene var unødvendige, og i Klassekampen gikk SV-leder Audun Lysbakken ut og kritiserte egen regjering. Han hevdet at tvungen lønnsnemnd ble brukt

for ofte, og at vekterstreiken og oljestreiken viste at det nå var på tide å gjøre noe med dette. «Regjeringen burde ikke ha grepet inn i noen av de to konfliktene» uttalte Lysbakken (Klassekampen 08.09.12). Lysbakken høstet støtte for sitt syn, og motstand. Ukeavisen Ledelse mente tiden er inne for «en gjennomgang av streikens anvendelse og konsekvens i et moderne høyteknologisk arbeidsliv med en stor offentlig sektor» (Ukeavisen Ledelse 13.09.12), mens Aftenposten var mer avvisende. Lønnsnemnd er en del av forhandlingssystemet, påpekte avisen, som mente det ikke var opplagt at det var nødvendig med en full gjennomgang av systemet, «selv om Lysbakken nå leker med tanken» (Aftenposten 16.08.12).

Debatten om bruk av tvungen lønnsnemnd er gammel. I mellomkrigstiden var det mange som mente at alle arbeidskonflikter skulle avgjøres i en nemnd dersom ikke partene ble enige. Fagbevegelsen kjempet i mot, og ville verne streikeretten. Etter krigen har lønnsnemndsinstittet blitt brukt både av staten, arbeidsgiversiden og av fagbevegelsen for å håndtere arbeidskonflikter. Samtidig har bruken av lønnsnemnd gjort at vi i Norge har åpnet for at de aller fleste arbeidstakergruppene får del i streikeretten. Mange har dermed sett nytten i lønnsnemndsinstittet. Men som alle politiske instrumenter i et demokrati, krever også bruken av tvungen lønnsnemnd at de som har del i bruken opptrer ansvarlig.